

SIVILOMBUDSMANNEN

BARNE- OG FAMILIEDEPARTEMENTET

Postboks 8036 Dep

0030 OSLO

Vår referanse

2020/1475

Deres referanse

Vår saksbehandler

Silje Sønsterudbråten

Dato

07.04.2020

Konsekvenser av covid-19 pandemien har for mennesker som er fratatt friheten

I løpet av få uker har covid-19 pandemien endret dagliglivet for alle i Norge. Det er innført viktige, men samtidig omfattende og inngripende tiltak for å hindre spredningen av koronaviruset.

Sivilombudsmannen har stor forståelse for at pandemien krever ekstraordinære tiltak og at disse vil måtte berøre mange negativt.

I denne situasjonen er det samtidig Sivilombudsmannens oppgave å minne om myndighetenes ansvar for også å ivareta helsen og rettighetene til mennesker som er, eller kan være, fratatt friheten. Dette er mennesker som er satt under myndighetenes kontroll og derfor kun i begrenset grad kan beskytte sin egen helse, inkludert beskytte seg mot smitte. De er også avhengige av hjelp for å få oppfylt sine andre menneskerettigheter. Flere smitteverntiltak vil kunne gjøre store inngrep i personlig integritet og frihet. Det er derfor avgjørende at slike tiltak ikke iverksettes i strid med menneskerettighetene, men er nødvendige, forholdsmessige og har hjemmel i lov.

Staten har en plikt til å treffe effektive tiltak for å forebygge brudd på forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff.¹ Forbudet er absolutt og kan ikke fravikes. Vi finner også grunn til å understreke at ingen må utsettes for ulovlig frihetsberøvelse.

Vi vil nedenfor peke på særskilte risikofaktorer som gjelder mennesker som er fratatt friheten og understreke de anbefalinger som er gitt av FN og Europarådet i denne ekstraordinære situasjonen. Som ledd i å ivareta Sivilombudsmannens mandat som forebyggingsorgan etter OPCAT² vil vi også be om informasjon på noen områder som gjelder pandemiltakenes konsekvenser for de som er fratatt friheten. Vi har forsøkt å begrense

¹ Se FNs torturkomité, Generell kommentar nr. 2, Implementation of article 2 by States parties, 24. januar 2008, CAT/C/GC/2 og FNs underkomité for forebygging (SPT), The approach of the Subcommittee on Prevention of Torture to the concept of prevention of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment under the Optional Protocol to the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 30. desember 2010, CAT/OP/12/6.

² Valgfri protokoll til FNs konvensjon mot tortur og annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff, ratifisert av Norge 27. juni 2013.

denne informasjonsinnhenting er så mye som mulig, i lys av arbeidsbelastningen departementet opplever i denne situasjonen og kun be om informasjon vi mener er vesentlig for å sikre overholdelsen av vårt ansvar.

Covid-19-pandemiens særlige utfordringer for de som er fratatt friheten

Ungdom som er plassert på institusjon uten samtykke³ kan være en spesielt utsatt gruppe i den nåværende krisesituasjonen. Barn plassert i institusjon har ofte sammensatte behov som krever tjenester fra både helsetjenesten og barnevern. Undersøkelser og forskning har dokumentert overrepresentasjon av barn med psykiske lidelser og utviklingsforstyrrelser blant barn som mottar hjelp fra barnevernet.⁴

Allerede under ordinære forhold vil flere ha et betydelig behov for støtte og tilrettelegging fra flere sektorer, som for eksempel skole og helsevesen. Mange vil være ekstra sårbare under en slik krise. Skånsom gjennomføring av smitteverntiltak og annen nødvendig helsehjelp kan gi særlige utfordringer.

Manglende kompetanse og mangelfullt samarbeid mellom helsetjenestene og barnevern kan skape risiko for at barna misforstås og at feil tiltak settes inn.⁵ Det kan også skape risiko for at barn utsettes for unødig tvang.⁶ Gjennom våre besøk har vi sett at flere institusjoner allerede før covid-19 pandemien hadde utfordringer med å sikre stabil bemanning med kompetanse i tråd med lovkrav for denne gruppen.⁷ Pandemisituasjonen vil kunne forsterke bemanningsutfordringene. Den vil også kunne forsterke risikoen for at barn og ungdom som bor alene i tiltak uten andre barn eller ungdom, opplever isolasjon fordi tilbud utenfor boligen er stengt.

Sivilombudsmannens mandat for å forebygge krenkelser av forbudet mot tortur og annen grusom, umenneskelig og nedverdiggende behandling eller straff, ivaretas hovedsakelig gjennom besøk til steder der noen kan være fratatt friheten. I lys av den kritiske situasjonen, besluttet ombudsmannen 11. mars å midlertidig suspendere slike besøk, for å ikke utsette noen for økt risiko for smitte. Vi er kjent med at en slik suspensjon i all hovedsak også gjelder stedlige tilsyn gjennomført av forvaltningens tilsynsorganer.

Vi har forståelse for at covid-19 pandemien medfører at myndighetene må foreta vanskelige valg og prioriteringer for å verne befolkningens liv og helse. Samtidig understreker vi, at

³ Plasseringer etter barnevernloven §§ 4-24, 4-26

⁴ Kayed, Nanna S. m.fl., (2015): Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner, NTNU/RKBU-Midt.

⁵ Disse utfordringene er omtalt iblant annet: NOU 2009:22 Det du gjør, gjør det helt (Flatøutvalget), Prop 106 L (2012-2013) Endringer i barnevernloven, Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Mytar og anekdotar eller realitetar? Barn med tiltak frå barnevernet og tenester frå psykisk helsevern for barn og unge. Ei kunnskapsoppsumming. Rapport 5/2012, Statens helsetilsyn., Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern. Fagrapport fra Barneombudet, 2015.

⁶ Barneombudet (2015): Grenseløs omsorg – om bruk av tvang i psykisk helsevern og barnevern.

⁷ De forente nasjoner, Generalforsamlingen (2010). A/RES/64/142. Retningslinjer for alternativ omsorg for barn, artikkelnummer 71, 115, 116 og 117.

dersom smittevernet og helsetjenester overfor frihetsberøvede ikke gis tilstrekkelig prioritet, kan det gi alvorlige konsekvenser både for den enkelte.

Kombinasjonen av sårbarheten hos de som er fratatt friheten, inngripende pandemiltak og lavere tilsynsaktivitet gir samlet et krevende risikobilde. Selv om dette er en midlertidig situasjon, er det avgjørende at myndighetene aktivt jobber bevisst med å minske de negative konsekvensene av tiltakene og sikrer at ingen utsettes for umenneskelig behandling, eller for ulovlig frihetsberøvelse.

Anbefalinger om smittevern og forebygging av umenneskelig behandling

Flere internasjonale menneskerettsorganer har de siste ukene gitt anbefalinger til statene om håndteringen av covid-19 og behandling av personer som er fratatt friheten. Sivilombudsmannen vil særlig fremheve sentrale anbefalinger fra Den europeiske torturforebyggingskomiteen (CPT)⁸ og FNs underkomité for forebygging (SPT).⁹

Begge komiteene understreker at **grunnleggende behov alltid må ivaretas under frihetsberøvelse**. For ungdom vil dette for eksempel innebære at ungdom som fratras mulighet for besøk eller kontakt med jevnaldrende på grunn av smitte, bør få kompenserende tiltak, som tilgang til alternative kommunikasjonskanaler. Retten til bruk av elektronisk kommunikasjon under institusjonsoppholdet er spesielt viktig i en slik situasjon og situasjonen vil kunne påvirke nødvendighets- og forholdsmessighetsvurderinger ved eventuelle begrensningsvedtak.

Komiteene understreker at de som er fratatt friheten må få **pålitelig og oppdatert informasjon** på et språk de forstår om tiltak de underlegges, varigheten av disse og begrunnelsen for dem. Informasjonen må tilpasses ungdommenes alder og kognitive nivå. Ungdom som ikke mestrer norsk må få informasjon på et språk de forstår. Dette vil også være viktig for å hindre frustrasjon, frykt og situasjoner som kan øke risikoen for bruk av tvang.

Begge komiteene tar også opp betydningen av å sikre at **rettssikkerheten** til frihetsberøvede ivaretas i den ekstraordinære situasjonen, særlig ved å sikre at den som fratras friheten får mulighet til å kontakte advokat, lege og nære pårørende, og at eksisterende klageordninger fortsatt fungerer effektivt.

Innhenting av informasjon om foreløpige tiltak

På bakgrunn av de internasjonale anbefalingene og informasjon som er innhentet så langt og for å sikre gjennomføring av vårt mandat fastsatt av Stortinget under OPCAT, ønsker

⁸ Den europeiske torturforebyggingskomité (CPT), Statement of principles relating to the treatment of persons deprived of their liberty in the context of the coronavirus disease (COVID-19) pandemic, 20. Mars 2020, CPT/Inf (2020) 13.

⁹ FNs underkomité for forebygging, Advice of the Subcommittee on Prevention of Torture to States Parties and National Preventive Mechanisms relating to the Coronavirus Pandemic (adopted on 25th March 2020).

ombudsmannen å hente inn informasjon om myndighetenes foreløpige håndtering av Covid-19 på steder for frihetsberøvelse, inkludert barnevernsinstitusjoner der mindreårige er plassert på tvang.

I lys av disse bekymringene ønsker vi på dette tidspunkt å be departementet om, så langt mulig, å redegjøre for arbeidet på følgende områder:

1. Iverksette og planlagte smitteverntiltak for under covid-19 pandemien

Vi ber om at redegjørelsen dekker tiltak for å hindre smitte og for å sikre tilstrekkelig testing av ungdom plassert på tvang, og for tilrettelagt informasjon på et språk ungdom forstår.

2. Informasjon om midlertidige regelendringer under covid-19 pandemien

Vi ber om en oversikt over gjennomførte midlertidige regelendringer, forskrifter eller andre regler, som åpner for restriksjoner eller andre endringer i forholdene for ungdom plassert på institusjon.

3. Konsekvenser av smitteverntiltak for ungdommenes menneskerettigheter

Vi ber om at redegjørelsen dekker hva som gjøres for å redusere risikoen for at barn og unge blir utsatt for isolasjonsskader, og sikre at grunnleggende rettssikkerhetstiltak opprettholdes, som rett til å kontakte lege, forsvarer og nære pårørende. Videre ber vi om informasjon om andre tiltak for å sikre at barn og unge ikke utsettes for uforholdsmessige restriksjoner. Vi ber også om videre konsekvenser departementet ser at pandemien har for tilgang til helsetjenester som ikke gjelder koronaviruset. Avslutningsvis ber vi om informasjon om eventuelle konsekvenser for ungdommenes rettssikkerhet som midlertidige unntak/forenklinger av saksbehandlingsregler, begrensinger i klagemuligheter eller rutinemessig kontroll i forvaltningen, etc.

Sivilombudsmannen ber om å motta departementets tilbakemelding på punktene ovenfor **innen mandag 27. april**. Vi ber om en snarlig tilbakemelding dersom overholdelse av fristen vil bli for krevende.

sivilombudsmann

Hanne Harlem

Dette brevet er godkjent elektronisk og har derfor ikke håndskrevet underskrift.

Kopi til

KOMMUNAL- OG MODERNISERINGSDEPARTEMENTET

Postboks 8112 DEP

0032

OSLO

HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENTET

Postboks 8011 Dep

0030

OSLO

STATENS HELSETILSYN

Postboks 231 Skøyen

0213

OSLO